

С. Погрібний, доктор юридичних наук,
професор кафедри цивільного процесу
Одеської національної юридичної академії

Загальні та спеціальні норми в цивільному (приватному) праві України

Науковий аналіз загальних та спеціальних норм права має, так би мовити, два виміри, а саме: галузевий та загальнотеоретичний.

У шістдесяті роки минулого століття з прийняттям Основ цивільного законодавства Союзу РСР та союзних республік (далі — Основи) і Цивільних кодексів союзних республік (далі — ЦК)¹ активізувалася нормотворча робота з удосконалення цивільного законодавства. Однією з тенденцій розвитку цивільного законодавства у ті часи була його диференціація. Процес диференціації правового регулювання однорідних майнових відносин, що регулюються цивільним правом, підкреслює С. В. Полєніна, є закономірним результатом розвитку майнового обігу та ускладнення майнових відносин, причому диференціація правових норм свідчить і про удосконалення форм та методів правового регулювання². Втім існувала й інша тенденція розвитку цивільного законодавства — його уніфікація.

Аналізуючи питання диференціації та уніфікації цивільного законодавства, О. М. Садиков відзначає, зокрема, таке. Навряд чи можуть бути будь-які сумніви в тому, що правові норми повинні враховувати особливості регулювання відносин, що диференціація законодавства є одним із важливих шляхів розвитку та удосконалення радянського цивільного права. Однак диференціація не може бути самоціллю, вона має бути цілеспрямованою та сполучатися з уніфікацією цивільно-правових норм, під якою ми розуміємо розробку однакових норм для близьких цивільно-правових інститутів, укрупнення та об'єднання законодавчих актів³.

З урахуванням того, що під диференціацією цивільного законодавства розуміється введення спеціальних норм залежно від складу учасників та

¹ Основи були прийняті 8 грудня 1961 р. (див.: Відом. Верхов. Ради СРСР. – 1961. – № 50. – Ст. 525); ЦК УРСР був прийнятий Верховною Радою УРСР 18 липня 1963 р. (див.: Відом. Верхов. Ради УРСР. – 1963. – № 30. – Ст. 463).

² Полєніна С. В. Основы гражданского законодательства и гражданские кодексы / С. В. Полєніна. – М., 1968. – С. 79.

³ Садиков О. Н. Дифференциация и унификация гражданского законодательства / О. Н. Садиков // Сов. государство и право. – 1969. – № 7. – С. 37–38.

сутності відносин, що регулюються¹, можна стверджувати, що саме вона і обумовлює виокремлення спеціальних норм у складі норм права.

Досліджуючи загальні та спеціальні норми в цивільному законодавстві, О. М. Садіков відзначає, що загальні норми — це норми, які застосовуються до усіх або до більшості інститутів (так звана загальна частина цивільного права), а спеціальні норми належать до окремих інститутів. Аналогічний поділ, підкреслює О. М. Садіков, відбувається і у сфері зобов'язального права. Цей поділ відображений в Основах цивільного законодавства Союзу РСР та ЦК союзних республік, які мають розділ «Загальні положення» та підрозділ «Загальні положення про зобов'язання»².

На нашу думку, тут виникає певне неузгодження, пов'язане з наведеним О. М. Садіковим визначенням загальних норм цивільного права, як таких, що складають загальну частину цивільного права та застосовуються до всіх або більшості інститутів цивільного права. Суть цього неузгодження полягає, на нашу думку, в такому. З одного боку, норми, що містяться в підрозділі «Загальні положення про зобов'язання», безумовно, не входять до загальної частини цивільного права і в цьому сенсі вони, з урахуванням наведеного визначення, начебто не є загальними нормами, але, з другого боку, саме найменування підрозділу «Загальні положення про зобов'язання» свідчить, що норми, які охоплюються ним, є нормами загальними стосовно такої підгалузі цивільного права, якою є «Зобов'язальне право». Напевне саме тому, О. М. Садіков окремо характеризує загальні норми, що складають загальну частину цивільного права (загальні норми цивільного законодавства) та загальні норми, що охоплюються підрозділом «Загальні положення про зобов'язання» (загальні норми зобов'язального права).

Загальні норми цивільного законодавства, вказує О. М. Садіков, — це норми, що стосуються питань: предмета цивільного права; компетенції в галузі цивільного законодавства; виникнення, здійснення і захисту цивільних прав; суб'єктів цивільного права; угод; представництва та довіреності³.

Характеризуючи загальні норми зобов'язального права, О. М. Садіков лише вказує на те, що загальна частина зобов'язального права має бути віднесена до тих розділів законодавства, що розроблені де-

¹ Там само. — С. 36.

² Садіков О. Н. Общие и специальные нормы в гражданском законодательстве / О. Н. Садіков // Сов. государство и право. — 1971. — № 1. — С. 38.

³ Там само. — С. 39.

тально, цьому питанню в Основах присвячено шість статей, а в ЦК — біля 90¹.

Наведене неузгодження, на нашу думку, свідчить про те, що визначення загальної норми, запропоноване, О. М. Садиковим, яке обмежується лише нормами загальної частини цивільного права, не враховує специфіки цивільного законодавства. Річ у тім, що, якщо Основи містили лише дві групи загальних норм (і саме тому про них згадує О. М. Садіков — С. П.), то Цивільні кодекси усіх союзних республік, що були прийняті на підставі зазначених Основ, містили ще й окремі глави «Загальні положення» у розділах, присвячених «Праву власності». Хоча цих норм було небагато (вони містилися лише у чотирьох статтях ЦК УРСР 1963 р.), але норми, вміщені у цих главах, теж були загальними нормами.

Отже, визначення загальної норми цивільного права, запропоноване О. М. Садиковим, потребує удосконалення.

Незважаючи на те, що Україна після припинення існування СРСР стала суверенною, унітарною державою, окремі наукові позиції О. М. Садікова не втратили своєї актуальності. Йдеться, зокрема, про співвідношення загальних та спеціальних норм у цивільному законодавстві. Слід погодитися, що загальні норми цивільного законодавства не треба повторювати у спеціальних актах, оскільки це призводить до непотрібного дубляжу та може створити правозастосовні труднощі через різні редакції тих самих норм. Ми поділяємо наукову позицію О. М. Садікова і відносно того, що застосування норм загальної частини до конкретних інститутів повинно мати місце і за відсутності посилань на них у спеціальних нормах².

Треба відзначити, що на галузевому рівні аналізувалися спеціальні норми в державному, адміністративному, трудовому та кримінальному праві³.

Характеризуючи загальнотеоретичний вимір аналізу загальних та спеціальних норм, слід вказати на те, що С. С. Алексєєв значну увагу приділив спеціалізації права.

¹ Садиков О. Н. Общие и специальные нормы в гражданском законодательстве / О. Н. Садиков // Сов. государство и право. – 1971. – № 1. – С. 41.

² Там само. – С. 43.

³ Основин В. С. Нормы советского государственного права / В.С. Основин. – М., 1963. – С. 51; Корнеев А. П. Нормы административного права и их применение / А. П. Корнеев. – М., 1978. – С. 38–41; Шебанова А. И. Регулирование труда молодежи в СССР и европейских социалистических странах / А. И. Шебанова // Сов. государство и право. – 1980. – № 12; Свидлов Н. М. Специальные нормы в уголовном праве : дис. ... канд. юрид. наук / Н. М. Свидлов. – М., 1979. – С. 6–8.

Спеціалізація, відзначає С. С. Алексєєв, — це своєрідний, закономірний процес «власне правового» розвитку, який втілює дію усього комплексу системоутворюючих факторів. Суть цього процесу полягає в тому, що у праві відбувається та посилюється «розподіл праці», у результаті якого окремі норми та їх комплекси все більше диференціюються на виконанні тих чи інших операцій, конкретизується їх зміст і одночасно здійснюється інтеграція правового регулювання. Основними формами спеціалізації є диференціація правового регулювання, його деталізація та інтеграція¹.

Ідея спеціалізації права була в подальшому розвинута О. Ф. Черданцевим та І. М. Сенякіним. Ця спеціалізація, відзначає О. Ф. Черданцев, та заснована на ній диференціація правових норм є не тільки галузевими, а й функціональними. Норми права поділяються як залежно від предмета правового регулювання, так і від того, яку роль вони виконують у регулюванні суспільних відносин, яким способом їх регулюють².

Галузевий «розподіл праці» між нормами права є тим фактором, що обумовлює поділ права як цілого на окремі частини (інститути та галузі)³.

Функціональна спеціалізація правових норм відбувається перш за все на підставі того, що правові норми виконують різні функції.

Функціональний «розподіл праці» між нормами права, їх функціональна спеціалізація надають нормам права таку якість, як системність, якість, яка засвідчує не стільки віднесення норм права до окремих його частин, скільки зв'язок норм права з іншими нормами відповідного інституту, нормами інших інститутів і галузей права та їх тісний взаємозв'язок у процесі регулювання суспільних відносин⁴.

Функціональна спеціалізація правових норм, відзначає І. М. Сенякін, може одночасно виявлятися і за іншими підставами, за функціями права — регулятивною, охоронною, виховною. Спеціалізація юридичних приписів за функціями права зумовлює їх відносне виокремлення в кодифікаційних актах. Функціональний «розподіл праці» між правовими установленнями знаходить свій відбиток у структурі відповідних

¹ Алексєєв С. С. Структура советского права / С. С. Алексєєв. – М., 1975. – С. 52.

² Черданцев А. Ф. Специализация и структура норм права / А. Ф. Черданцев // Правоведение. – 1970. – № 1. – С. 44.

³ Черданцев А. Ф. Системность норм права / А. Ф. Черданцев // Сб. учен. тр. – Свердловск, 1970. – Вып. 12. – С. 50.

⁴ Там само. – С. 50.

нормативних актів, прикладом чого можуть служити Загальна та Особлива частини галузевих кодексів¹.

М. І. Байтін, розглядаючи загальнотеоретичні питання класифікації радянських правових норм, виокремлює загальні та спеціальні норми з урахуванням функціональної ролі зазначених норм права у правовому регулюванні певних суспільних відносин.

Виокремлення загальних та спеціальних норм, підкреслює М. І. Байтін, віддзеркалює той факт, що, як перші, так і другі, хоча і є приписами загального характеру, відрізняються між собою за ступенем загальності та обсягом (сферою) дії. Відповідно під загальними нормами є підстави розуміти такі приписи, які притаманні загальній частині відповідної галузі права, що поширюються на всі або більшу частину її інститутів². Тим самим загальні норми служать цілям правової регламентації широкого кола суспільних відносин певного роду. На відміну від них спеціальні норми — це приписи, які належать до окремих інститутів тієї чи іншої галузі права і регулюють будь-який відповідний вид родових суспільних відносин з урахуванням притаманних їм особливостей, специфіки, конкретних умов і т. ін. При цьому М. І. Байтін звертає увагу на те, що загальні норми можуть бути як безпосередньо регулятивними, тобто правилами поведінки, що закріплюють права та обов'язки суб'єктів, так і відправними (нормами-засадами, нормами — принципами, нормами-завданнями, нормами-дефініціями тощо), спеціальні ж норми існують і функціонують лише як безпосередньо регулятивні³.

Загальнотеоретичний вимір аналізу загальних та спеціальних норм права не обмежується лише їх визначенням та встановленням критерію їх виокремлення.

Значна роль в розробці проблеми спеціальних норм радянського права із загальнотеоретичних позицій належить І. М. Сенякіну, який на підставі аналізу як загальнотеоретичної, так і галузевої літератури (із цивільного, державного, адміністративного, трудового та кримінального права) визначив, зокрема, такі характерні ознаки спеціальних норм.

¹ Сенякин И. Н. Специальные нормы советского права / И. Н. Сенякин ; под ред. проф. М. И. Байтина. – Саратов, 1987. – С. 15.

² Наведене свідчить про те, що М. І. Байтін, формулюючи загальнотеоретичне визначення загальних норм, по суті погоджується з визначенням загальних норм цивільного права, запропонованим О. М. Садіковим, яке, на нашу думку, потребує удосконалення.

³ Нормы советского права. Проблемы теории / под ред. д-ра юрид. наук, проф. М. И. Байтина и д-ра юрид. наук, проф. В. К. Бабаева. – Саратов, 1987. – С. 164–165.

По-перше, спеціальні норми є похідними від загальних приписів, а їх функціонування відбувається на основі та у тісному зв'язку із загальними нормами.

По-друге, спеціальні норми завжди регулюють конкретні видові відносини. Якщо загальний припис регулює родове відношення у цілому, то спеціальний припис — лише певну сукупність його елементів, що входять до виду або підвиду родового відношення.

По-третє, спеціальні приписи виступають як нормативна основа поділу відповідної галузі права на загальну та спеціальну та виокремлення в галузевих кодексах загальної та особливої частини.

По-четверте, характерна особливість спеціальних норм права знаходить свій вияв у своєрідності критерію їх виокремлення. Багатоелементність цього критерію (спеціалізація правового регулювання, обсяг дії спеціальної норми, порядок їх реалізації регулювання особливого роду відносин, зміст спеціальних норм) доводить, що дані приписи є своєрідними за своїм змістом та виконують різні завдання, функції, навантаження.

По-п'яте, виокремлення спеціальних норм, їх функціонування обумовлюють уніфікацію радянського законодавства, яку слід розглядати як процес, що є протилежним процесу диференціації. Наявність спеціальних норм, їх різноманітність створює ситуацію, коли виникає потреба в об'єднанні, певному впорядкуванні даних приписів в окремому нормативному акті або розділі цього акта, тобто в уніфікації.

По-шосте, характерна особливість спеціальних норм полягає і в тому, що їх практичне застосування завжди пов'язане з розглядом конкретних справ.

По-сьоме, кожний структурний елемент спеціальних приписів (гіпотеза, диспозиція, санкція) має свої специфічні особливості. Усі структурні елементи спеціальних приписів, за загальним правилом, містяться в одній статті нормативного акта¹.

Узагальнюючи наведені характерні ознаки, І. М. Сенякін запропонував таке визначення спеціальної норми. Спеціальна норма — це загальнообов'язковий державний припис, що є результатом правової спеціалізації, який встановлюється з метою конкретизації та деталізації, врахування своєрідності та особливості будь-якого виду (підвиду)

¹ Сенякин И. Н. Специальные нормы советского права / И. Н. Сенякин; под ред. проф. М. И. Байтина. – Саратов, 1987. – С. 40–50.

суспільних відносин, рід яких регулюється загальною правовою нормою¹.

Аналіз цього визначення дає підстави для таких висновків.

По-перше, виокремлення спеціальних норм відбувається в межах певної галузі права, предмет якої визначає рід відносин, що регулюються нею.

По-друге, оскільки відносини, що становлять предмет певної галузі, є однорідними (належать до одного роду), вони регулюються загальними правовими нормами, тобто нормами, що складають загальну частину відповідної галузі права, та загальними нормами, що поширюються на певні види (підвиди) родових відносин, закріплені у кодифікованому нормативному акті, що є основним для відповідної галузі права.

По-третє, спеціальна норма, що встановлюється з метою конкретизації та деталізації, врахування своєрідності та особливості певного виду (підвиду) відносин, що належать до одного роду, є результатом правової спеціалізації (галузевої та функціональної), що відбувається в межах певної галузі права.

Оскільки це визначення є загальноправовим, воно поширюється і на спеціальні норми цивільного права. Але, перш ніж проілюструвати пристосованість зазначеного загального визначення до спеціальних норм цивільного права, слід сформулювати визначення загальної норми цивільного права. Це обумовлено тим, що вище ми дійшли висновку, що визначення такої норми, запропоноване О. М. Садіковим, потребує удосконалення, оскільки воно обмежується лише нормами, які застосовуються до усіх або до більшості інститутів (так звана загальна частина цивільного права).

Зміст структури чинного Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р.² свідчить, що загальні норми містяться не тільки у Книзі першій «Загальні положення», а й у наступних п'яти Книгах. Крім того, у Книзі третій «Право власності та інші речові права» вміщено окремі загальні положення, що стосуються, відповідно, права власності та речових прав на чуже майно, а Книга п'ята «Зобов'язальне право» містить загальні положення про зобов'язання, загальні положення про договір та загальні положення про купівлю-продаж, найм (оренду), підряд, послуги, зберігання, розрахунки, спільну діяльність, відшкодування шкоди.

¹ Сенякин И. Н. Специальные нормы советского права / И. Н. Сенякин; под ред. проф. М. И. Байтина. – Саратов, 1987. – С. 54.

² Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

З урахуванням структури чинного ЦК України, загальні норми цивільного права можуть бути визначені як норми, що складають загальні положення цивільного права, які поширюються на всі цивільні відносини, та норми, що складають загальні положення окремих підгалузей та інститутів цивільного права, що поширюються на відповідні види (підвиди), окремі групи цивільних відносин.

Таким чином, загальні норми цивільного права мають внутрішню диференціацію і поділяються на два види.

Перший вид загальних норм охоплює норми, вміщені у Книзі першій ЦК України «Загальні положення», дія яких поширюється на всі цивільні відносини.

Другий вид загальних норм охоплює норми, вміщені в Книгах другій-п'ятій ЦК України, поширюється на відповідний вид (підвид), окремі групи цивільних відносин.

Розглядаючи пристосованість загальноправового визначення, запропонованого І. М. Сенякіним, до спеціальних норм цивільного права, слід вказати таке.

Рід відносин, що становлять предмет цивільного права та регулюються цивільним законодавством, — це особисті немайнові та майнові відносини (цивільні відносини), засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників (ст. 1 ЦК).

Цивільні відносини як рід поділяються на певні види, а саме: особисті немайнові відносини фізичних осіб та майнові відносини, учасниками яких є особи, визначені у ст. 2 ЦК.

Види цивільних відносин мають свою внутрішню диференціацію та поділяються на певні підвиди. Так, особисті немайнові відносини фізичних осіб поділяються на особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи, та особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи. Майнові відносини поділяються на відносини власності та інші речові відносини, зобов'язальні та спадкові відносини. Особливим підвидом цивільних відносин є відносини інтелектуальної власності.

Спеціальні норми цивільного права, що є результатом галузевої та функціональної спеціалізації, встановлюються з метою конкретизації та деталізації, врахування своєрідності та особливості певного виду (підвиду), окремих груп цивільних відносин.

Отже, загальнотеоретичне визначення спеціальної норми права, запропоноване І. М. Сенякіним ще за часів існування радянського права, витримало випробування часом і є цілком пристосованим до

сучасного цивільного права. Не випадково аналогічне за суттю визначення спеціальної норми права міститься і у сучасному підручнику із загальної теорії держави та права¹.

Аналізуючи загальні і спеціальні норми цивільного права, не можна оминати питання про співвідношення окремих норм ЦК та Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р.² (далі — ГК). Це пов'язано з тим, що обидва кодекси були прийняті Верховною Радою України в один день, набрали чинності з 1 січня 2004 р., але існують відмінності в регулюванні, зокрема, відповідних видів (підвидів) майнових відносин.

Слід особливо підкреслити, що предметом цієї статті не є встановлення усіх відмінностей між ЦК та ГК та причин, за яких це сталося. Оскільки висловлено думку, про те, що норми ГК слід трактувати як спеціальні норми³, ми лише наведемо власну позицію з цього приводу.

З точки зору суто формальної, підстави для можливості існування відмінностей у регулюванні, зокрема відповідних видів (підвидів) майнових відносин, а значить і для співвідношення відповідних норм ЦК та ГК як загальних та спеціальних, існують і вони закріплені як у ЦК, так і в ГК України.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 9 ЦК законом можуть бути передбачені особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання. У частині 2 ст. 4 ГК вирішено питання про те, в якому саме законі можуть визначатися особливості регулювання майнових відносин суб'єктів господарювання. Таким законом визнається виключно ГК України.

Із цього випливає, щонайменше три висновки. По-перше, майнові відносини у сфері господарювання є окремим видом майнових відносин, які регулюються ЦК. По-друге, якщо спеціальним законом, яким може бути лише ГК, прямо встановлені спеціальні правила, що унеможливають застосування загальних норм ЦК, до майнових відносин у сфері господарювання застосовуються спеціальні норми ГК. По-третє, оскільки, як вже відзначалося, спеціальні норми існують і функ-

¹ Загальна теорія держави та права : підруч. / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х., 2009. – С. 232.

² Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.

³ Див.: Знаменський Г. С. Співвідношення загального і спеціального законодавства: методологічний аспект / Г. С. Знаменський // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2003. – № 1. – С. 22–25; Господарське право : підруч. / О. П. Подцерковний, О. О. Квасніцька, А. В. Смітюх та ін. ; за ред. О. П. Подцерковного. – Х., 2010. – С. 43–48.

ціонують лише як безпосередньо регулятивні, відсутність їх у ГК свідчить про поширення на певні види (підвиди) майнових відносини у сфері господарювання загальних норм ЦК. На нашу думку, тільки за наявності цих умов можна стверджувати, що окремі норми ЦК і ГК України співвідносяться як загальні та спеціальні.

Такий висновок, здається, відповідає змісту правових позицій Конституційного Суду України, висловлених в його Рішенні від 10 грудня 2009 р. (справа №1-46/2009), за конституційним зверненням приватного підприємства «Автосервіс» щодо офіційного тлумачення положень статей 177, 760, частини другої статті 777 Цивільного кодексу України (справа про переважне право наймача на придбання військового майна)¹.

Практична необхідність у офіційному тлумаченні зазначених статей ЦК приватним підприємством «Автосервіс» була аргументована тим, що суди загальної юрисдикції неоднозначно розуміють та застосовують зазначені норми ЦК. Так, при розгляді спору щодо набуття приватним підприємством права приватної власності на військове майно з підстав, передбачених ч. 2 ст. 777 ЦК, Вищий господарський суд України у постанові від 30 листопада 2005 р. вказав на те, що ці положення Кодексу поширюються на відчуження військового майна з державної власності. При цьому була скасована як незаконна постанова Київського апеляційного господарського суду від 14 липня 2005 р., що ґрунтувалася на протилежній позиції. З таким висновком суду касаційної інстанції погодився і Верховний Суд України, про що свідчить його ухвала від 9 лютого 2006 р. про відмову у порушенні провадження з перегляду в касаційному порядку цієї постанови Вищого господарського суду України.

Аналогічну позицію Вищий господарський суд України виклав у постановях від 5 грудня 2007 р., 18 грудня 2008 р. Однак при їх касаційному перегляді Верховний Суд України у постановях від 12 лютого 2008 р., 24 березня 2009 р. висловив іншу позицію з огляду на приписи законів України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» від 21 вересня 1999 р.², «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» від 21 вересня 1999 р.³, вважаючи, що положення цих актів щодо відчуження військового майна не передбачають переважного права орендарів цього майна на його придбання,

¹ Вісн. Конституц. Суду України. – 2010. – № 1. – С. 27.

² Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 48. – Ст. 407.

³ Там само. – Ст. 408.

а тому такого права у них немає. До речі, таке права орендаря не передбачає і ст. 285 ГК України.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України», військовим вважається державне майно, закріплене за військовими частинами.

Конституційний Суд України вважає, що правовий режим вільного у цивільному обороті військового майна має аналогічний характер із правовим режимом інших видів державного майна, зокрема у сфері орендних відносин, якщо інше не передбачено законом (абз. 2 п. 3.2 мотивувальної частини Рішення).

За частиною 2 ст. 777 ЦК наймач, який належно виконує свої обов'язки за договором найму, у разі продажу речі, переданої у найм, має переважне право перед іншими особами на її придбання.

Конституційний Суд України підкреслює, що зазначена норма міститься у параграфі 1 «Загальні положення про найм (оренду)» глави 58 Цивільного кодексу. Її положення поширюються на всі види орендованого майна. Згідно з ч. 2 ст. 759 ЦК, у законі можуть бути передбачені особливості укладення та виконання договору найму (оренди), а відповідно до ч. 3 ст. 760 ЦК, Кодексом та іншими законами можуть встановлюватися особливості найму окремих видів майна (абз. 1 п. 3.3 мотивувальної частини Рішення).

Сферу орендних відносин, предметом яких є державне та комунальне майно, врегульовує Закон України «Про оренду державного та комунального майна» від 10 квітня 1992 р.¹

Конституційний Суд України виходить з того, що співвідношення між нормами Цивільного кодексу і Законів, які регулюють особливості найму (оренди) окремих видів майна, полягає в тому, що норми цих законів тією чи іншою мірою встановлюють правовий механізм реалізації відповідної норми Цивільного кодексу або передбачають додаткові умови її реалізації, або виключають застосування норм ЦК, якщо це прямо передбачено ними чи випливає з їхнього змісту (абз. 4 п. 3.3 мотивувальної частини Рішення).

Оскільки закони України «Про оренду державного та комунального майна», «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» не передбачають заборони щодо переважного права орендаря на придбання державного, у тому числі військового майна, то на правовідносини, які виникають між наймодавцем та наймачем у разі продажу військового майна, переданого у найм (оренду), поширюється дія нор-

¹ Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 416.

ми, закріпленої у ч. 2 ст. 777 Цивільного кодексу (абз. 5 п. 3.3 мотивувальної частини Рішення).

Нарешті, в абз. 5 п. 3.5 мотивувальної частини Рішення підкреслюється, що проведений Конституційним Судом України аналіз положень Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, законів України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України», «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» вказує на те, що вільне у цивільному обороті військове майно є річчю та об'єктом цивільних прав у розумінні статей 177, 760 ЦК і може бути предметом договору найму (оренди). На правові відносини найму (оренди) військового майна поширюють свою дію положення ч. 2 ст. 777 ЦК щодо переважного права наймача (орендаря) на придбання орендованого військового майна у разі його продажу.